

Registrering og bevaring af gravminder

af museumsleder Palle Birk Hansen, Næstved Museum.

Gennem en række artikler om kirkerne og kirkegårdene som landskabs-elementer, kirkegårdene som samlede anlæg, gravsteders markering og gravminder har vi i det foregående nærmet os emnet for disse afsluttende linier, nemlig den landsomfattende opgave, som kirkeministeriet har defineret i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde vedrørende bevarelse af udvalgte gravminder.

Som det vil være bekendt, er det at beskæftige sig med gravminder og kirkegårdskultur ikke nogen ny diciplin. Det nye ligger derimod i omtalte lovs intentioner om, at der nu skal foretages et landsdækkende udvælgelsesarbejde for at sikre prøver på forskellige gravminde-typer.

Loven bestemmer, at »gravminder, som bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som iøvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige, skal registreres – særskilt for hver kirkegård – af provstesynet med ikke over 3 års mellemrum. Til brug ved registreringen udarbejder menighedsrådet og en af vedkommende museumsråd udpeget sagkyndig et forslag, der fremsendes til provsten.«

Før vi går videre, vil det være formålstjenligt at definere begrebet registrering, idet der i dette ords anvendelse er indbygget en kim til misforståelse mellem på den ene side provst, bygnings-sagkyndig og menighedsråd og på den anden side museumsfolkene.

I museernes verden anvendes ordet registrering klart om den *grundlæggende undersøgelse*, der indbefatter en samlet gennemgang af et bestemt fænomen.

Registreringen er det solide grundlag, som kan danne udgangspunkt for en udpegning af bevaringsværdige elementer, og de elementer, som endelig vælges til bevarelse, indgår i en fredningsliste.

Kirkeministeriet har i modsætning til dette brugt ordet registrering om det ovenfor anførte slutprodukt: nemlig *fredningslisten*. Registreringen er selve den proces at vedføje et bevaringsværdigt gravminde til listen over fredede gravminder. Denne forskel i brugen af ordet registrering er vigtig at gøre sig klart fra begyndelsen, idet det vil fjerne en række unødvendige misforståelser i det kommende samarbejde. Det kan naturligvis beklages, at man ikke ved udarbejdelse af lovens tekst har taget højde for dette forhold og klart talt om fredning, men det kan jo inddrages som et ønske ved en senere lovrevision.

Som museumsmand må jeg naturligvis hilse velkommen, at loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde inddrager museerne i opgaven at udpege bevaringsværdige gravminder. Vi må føle det godt og rigtigt, at den ekspertise i be-

handling af store mængder historisk kildemateriale, som museerne råder over, udnyttes til glæde for samfundet.

Vi må dog samtidig erindre om, at gravminderegistreringen er en meget omfattende opgave, som for museerne blot er én blandt mange tilsvarende registreringsopgaver, og at museerne ikke har kapacitet til umiddelbart at løse denne opgave, uden at der sikres midler til løsningen.

Den museumsverden, som kirkerne skal til at samarbejde med, er bygget op på den måde, at der i hver amtskommune findes et antal museer, der arbejder med kultur-, kunst- og naturhistoriske opgaver. Mange af museerne er statsanerkendte, og det er disse statsanerkendte lokalmuseer, som vil være de typiske samarbejdspartnere i gravminderegistreringen.

Ifølge museumsloven samarbejder museerne i hver amtskommune i museumsråd. Alle museerne og museumsrådene refererer endelig til Statens Museumsnævn, som koordinerer museumsarbejdet på landsplan.

Da det enkelte museum indenfor denne struktur har en udstrakt frihed til selv at bestemme sine opgaver og sit personales faglige uddannelse, har man peget på museumsrådene som de lovfæstede organer, der kan udpege de lokale museumsfolk, som selv har eller vil engagere kolleger med den fornødne faglige viden til at arbejde med gravminder.

Grundholdningen i den lovfæstede bestemmelse om registrering af gravminder er ganske klart den gode, at vore kirkegårde på gravstederne rummer et rigt og nuanceret kildemateriale til kulturhistorie.

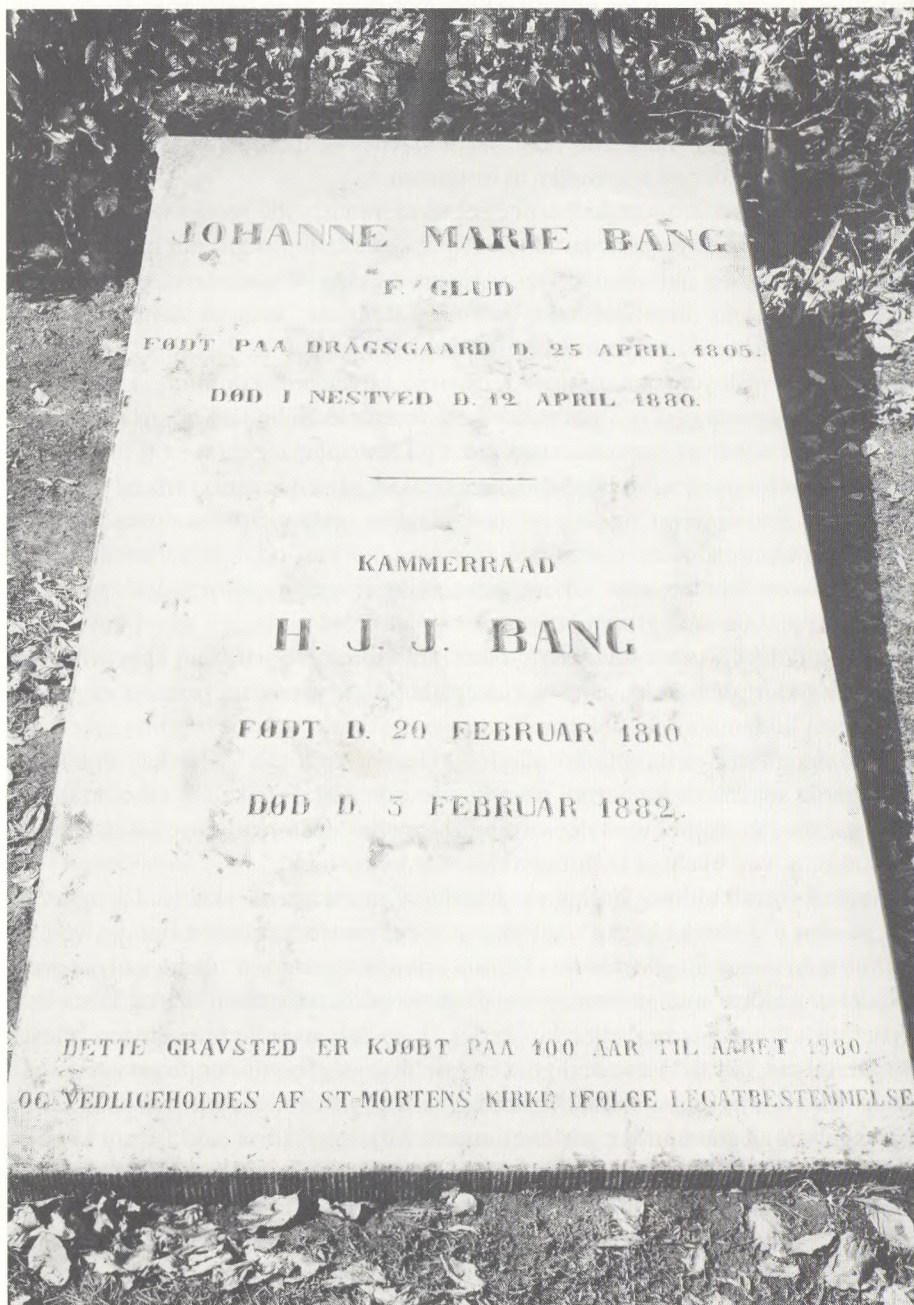
Det er vigtigt, at loven omfatter alle folkekirkens kirkegårde. Ved at undersøge kirkegårde over hele landet vil man kunne erkende de lokale forskelle, og lokale særpræg er højt i kurs i det samfund, som ønsker sine mindre lokalsamfund styrket bl.a. ved hjælp af identitetsskabende kulturtræk.

En anden grundholdning er lige så glædelig: Gravminderne skal fredes og bevares på den enkelte kirkegård, således at hver eneste kirkegård beriges ved en fornuftig fredning af gravminder. Denne grundholdning bør udvides til, at gravminderne i videst muligt omfang bør bevares på deres gravsteder og kun ellers flyttes til særlige pladser eller lapidarier. I en tid, hvor ligbrændingen afløser jordfæstelsen, bør det være muligt at bevare mange gravminder på gravstederne. Målet for registreringsarbejdet og fredningen af gravminder bør være, at vi ved udvælgelsen af gravminder gør hver eneste kirkegård til et sted, som i kraft af sine mange forskellige gravminder fra forskellige tider, sammenholdt med den særlige stemning og fred, der kendetegner kirkegårdene, gør det til en righoldig oplevelse at besøge kirkegårdene – uanset, om man har familiemæssige bånd til de gravlagte på netop den kirkegård.

Vi står ved begyndelsen til en meget stor og tidsmæssigt uafgrænset opgave.

Der vil følgelig være særlige krav, som gør sig gældende i den første tid, og andre krav, når vi er kommet længere i opgaven.

Museet må starte med at skabe sig et overblik over den stedlige kirkegårdskul-

Gravminde for H.J.J. Bang og hustru.
Gravstenen trækker forbindelseslinier mellem Odense, Lille Vildmose,
Mogenstrup, Christian VIIIs hof og Næstved.
Gamle Kirkegård, Næstved. Foto: Jens Olsen, Næstved Museum 1987.

kultur og herunder anvendelse af gravminder. Det vil i den forbindelse være naturligt, at museet udvælger sig et mindre antal kirkegårde indenfor sit område og foretager grundige registreringer af samtlige gravminder på disse udvalgte kirkegårde. Disse registreringer vil betyde, at man gennemgår samtlige gravsteder og gravminder ved en standardiseret beskrivelse, suppleret med fotografier. Ved at bearbejde dette grundmateriale kan museet danne sig et billede af, hvorledes det *typiske* gravsted og gravminde ser ud til en given tid på netop denne kirkegård. Når man kender det typiske, er det også muligt at udpege det *særlige* gravsted og gravminde, som netop skiller sig ud ved at være anderledes.

Blandt de særlige gravminder kan man skelne mellem to kategorier: De gravminder, som er anderledes på deres egen tid, men som bliver normdannende for senere gravminder, og de enestående monumenter, som bare er anderledes.

Det er klart, at hvis man udelukkende bevarer de enestående gravminder, så skaber man en samling monumenter, ikke et billede af gravmindernes almindelige udvikling. Hvis man omvendt kun bevarer typiske gravminder, så går man glip af alle de spændende gravminder, som gik mod strømmen.

Løsningen er naturligvis den enkle, at vi skal bevare både typiske og særlige gravminder.

Kun derved opnår vi det rige billede af kirkegårdens almindelige udvikling som baggrundstæppe for de excentriske og spøjse gravminder, som tilsammen gør det til den tilsigtede rige oplevelse at besøge kirkegården.

Den grundige registrering af alle gravsteder og gravminder, som museet foretager på de udvalgte kirkegårde, vil indgå i museets og kirkegårdenes arkiver som et materiale, man altid kan komme tilbage til. Her kan man altså studere gravsteder og gravminder, som i mellemtiden er sløjftet.

Der er i det foregående talt om gravsteder og gravminder. Den lovfæstede bevaring gælder gravminder. Det er imidlertid vigtigt at fastholde, at gravmindet indgår i en helhed, som består af gravstedet med dets indhegning, beplantning og et eller flere gravminder.

Hvor det er muligt, bør gravstederne registreres, og de bedste af dem bør bevares som eksempler på de oprindelige rammer, gravminderne har indgået i.

At bevare et gravsted med bevoksning kræver et plejeprogram, som omfatter den nødvendige beskæring og fornyelse af de anvendte planter og træer.

De samlede registreringer af alle gravminder på et udvalgt antal kirkegårde indenfor det pågældende museums arbejdsområde vil sandsynligvis kunne give et så detaljeret billede af egnens kirkegårdskultur, at den derved opnåede baggrundsviden kan anvendes til at udpege bevaringsværdige gravminder også på de øvrige kirkegårde i området.

Når den første store etape i arbejdet med udpegning af bevaringsværdige gravminder er overstået om nogle år, vil vi gå ind i anden etape, hvor arbejdet i høj grad vil bestå i ajourføring af fredningerne indenfor de nyere gravminder.

Først under selve registreringsarbejdet i de enkelte områder vil det blive helt klart, hvilke træk ved gravminderne, der er typiske og særlige.

Nogle af de træk, man må holde øje med, er dog til at opregne allerede nu: Stor alder, materiale og form, bogstavtyper og dekorative elementer, navneformer, professioner, slægtshistoriske oplysninger, indpasning i gravsted og dets udformning, familiemæssige og ejerlavsmæssige grupperinger og sociale forhold.

Museerne er ved at ruste sig til den store opgave, som vil kræve store ressourcer i de kommende år. En lang række museer har allerede tidligere arbejdet med disse opgaver, enten som rene forskningsopgaver eller som emne for målrettede beskæftigelsesprojekter. Også forskere fra andre områder i samfundet har arbejdet med gravminder.

Der vil i den kommende tid ske en opsamling af de resultater, som allerede foreligger, således at alle de indvundne erfaringer kan inddrages. Det foreliggende opus er netop et eksempel på en samling af allerede indhøstede resultater.

Dansk kulturhistorisk Museumsforening har på sit traditionsrige sommerkursus, som i år holdes på Ry Højskole, et hold, der vil komme til at arbejde med kirkegårdskultur og gravminder.

Overalt samles kræfterne altså for at tage del i løsningen af den spændende opgave: Registrering og fredning af bevaringsværdige gravminder på folkekirkens kirkegårde.